

TUDI OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI SO PLESNO GIBALNO USTVARJALNE

Vesna Geršak¹, Urška Sedevčič², Katja Erban³

¹Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta Koper in Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

^{2,3}Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

Povzetek

Gibno-plesna terapija je psihoterapevtska metoda uporabe gibanja in plesa, ki pripomore k boljšemu čustvenemu, socialnemu, fizičnemu in kognitivnemu stanju. Je posebna oblika umetnostne terapije. V vzgojno-izobraževalnem procesu pomaga otrokom in odraslim z različnimi posebnimi potrebami: otrokom s specifičnimi učnimi težavami, posebnostmi v razvoju, otrokom z vedenjskimi težavami in osebam z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Raziskave potrjujejo pozitivne učinke metode ustvarjalnega giba in plesa kot sestavine gibno-plesne terapije na ustvarjanje oseb s posebnimi potrebami, na razvoj njihovih psihofizičnih in intelektualnih sposobnosti in na socializacijo. V Sloveniji pod okriljem raznih ustanov delujejo različne plesno-gibalne delavnice za osebe s posebnimi potrebami. V prispevku je opisano delovanje Plesne skupine Sonček v Ljubljani in poletna plesna delavnica v okviru zveze Sožitja. Mentorici delavnic poudarjata pozitivne odzive udeležencev. Večina si ob gibno-plesnih dejavnostih izboljšuje motoriko, orientacijo v prostoru, uživa v izražanju svoje plesno-gibalne ustvarjalnosti, gradi na svoji samozavesti in samopodobi, psihofizični kondiciji, sproščanju svojih občutij. Mnogi med njimi ob plesu začutijo svobodo v osebem izražanju in izredno veliko pridobijo na čustveno-socialnem področju.

Ključne besede: gibno-plesna terapija, osebe s posebnimi potrebami, plesna delavnica, ustvarjalni gib

Uvod

Že v pradavnini so ljudje intuitivno čutili, da ima ples zdravilno vrednost in da predstavlja pot do iracionalnih globin. Ples jim je preko ritualov omogočal izkoriščanje telesne energije, potrebne za zdravljenje; naj je šlo za ples, ki so vključevali velik telesni napor, ob katerem se je povečala prekrvavitev, spodbudil nevroendokrini imunski sistem ter tako doseglo telesno zdravje, ali za ples, skozi katere so lažje kot z govorom izražali različna občutja in se na nek način približali sodobni psihoterapiji (Rakušček, 2003, str. 6).

Na začetku prejšnjega stoletja se je ples začel uveljavljati kot posebno terapevtsko sredstvo v tako imenovani gibno-plesni terapiji, ki uporablja gibanje in ples kot sredstvo za izboljšanje čustvenega, kognitivnega, socialnega in fizičnega stanja. Temelji na dejstvu, da sta telesnost in duševnost povezani. Duševni in čustveni problemi lahko povzročajo mišično napetost in prisiljene gibe, po drugi strani pa lahko stanje telesa pozitivno ali negativno vpliva na duševno in čustveno počutje. Plesna terapija se lahko izvaja pri vseh psihičnih in psihosomatskih motnjah. Ples in gibalne izkušnje učinkujejo na paciente ne samo fizično, ampak tudi čustveno, duševno in duhovno.

Ples je v kreativni umetnostni terapiji umetnost za vsakogar. Z njim se izraža posameznik z vsemi ovirami in zapleti. Gibno-plesna terapija pravzaprav ni nič drugega kot vzgajanje v najboljšem pomenu besede, ker teži k razvijanju celovite osebnosti, to je notranje in zunanje uravnotežene osebnosti, ki lahko razvija vse svoje potenciale. Ples je že sam po sebi terapevtski, saj so navedeni cilji del njegovega bistva (Kroflič, 1999, str. 23).

Gibno-plesna terapija preko telesa vpliva na duševnost, medtem ko je pot verbalnih terapij nasprotna, skozi duševnost skušajo vplivati na telo in vedenje (Schop, 1973, v Kroflič, 1999, str. 24).

V Sloveniji se to področje skokovito razvija, saj na Pedagoški fakulteti v Ljubljani poteka Podiplomski program pomoči z umetnostjo – umetnostne terapije. Z mednarodno udeležbo pokriva do nedavnega pri nas nepoznano interdisciplinarno študijsko področje.

Pomen ustvarjalnega gibanja za osebe s posebnimi potrebami

Gibno-plesna terapija lahko v procesu vzgoje in izobraževanja pomaga otrokom in odraslim z različnimi posebnimi potrebami: otrokom s specifičnimi učnimi težavami, posebnostmi v razvoju, otrokom z vedenjskimi težavami ter osebam z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

Terapevti, ki raziskujejo gibalne karakteristike in tretman **avtističnih otrok**, ugotavljajo, da lahko ti otroci dosegajo boljše rezultate skozi neverbalna sredstva. Oblike, ki jih uporablja terapevt, vsebujejo uporabo lastnih telesnih gibanj kot spodbude pri komunikaciji, raziskovanje lastnega ritma in pomoč pri samostojnem gibanju in sprejetju človeških kontaktov.

Delo z osebami, ki imajo **motnje v duševnem razvoju**, je osredotočeno na izboljšanje telesne podobe, koordinacije in motoričnih spretnosti, pospeševanje komunikacije ter na razvoj posameznikove samozavesti s pomočjo lastnega izražanja (Levy, 1988, v Caf, 1994, str. 48-52).

Krofličeva in Gobčeva (1995) ugotavljata, da so gibalne dejavnosti za osebe z motnjami v duševnem razvoju pomemben spodbujevalec duševnega in telesnega razvoja. Preko gibalnih dejavnosti se namreč posameznik vključuje v igro s sodelujočimi, osvaja prostor in se orientira v njem, razvija psihomotorične sposobnosti, samostojnost in ustvarjalnost, sprošča napetosti, se umirja in doživlja ugodje ter povečuje učne učinke.

Za **hiperaktivne otroke** organiziramo gibalne dejavnosti, s katerimi so čim manj omejeni v gibanju, tako pri spontani, kot pri usmerjeni aktivnosti. Predvsem sprostitvene tehnike impulzivnega posameznika počasi vodijo do umirjenega gibanja in tudi mirovanja (Kroflič, Gobec, 1995, str. 39).

Hipoaktivne osebe potrebujejo pri obravnavi veliko potrpežljivosti in postopnosti zahtevnostne stopnje, saj je zanje bistveno zavedanje lastne počasnosti (Frostig, 1989, v Caf, 1994, str. 57-58).

Zavrtim osebam gibanje omogoči socializacijo. Upoštevati je potrebno načelo postopnosti, saj že samo opazovanje drugih pri aktivnosti pomeni za takega otroka določeno stopnjo vključitve.

Pri **nevrotičnih osebah** (osebah z neobičajnimi vedenjskimi vzorci) je prisotna gibalna stereotipija, ki predstavlja obliko sproščanja psihične napetosti. Gibalno ustvarjanje jim omogoča sprostitev napetosti, ki jo preusmerjajo od stereotipnih vzorcev vedenja h konstruktivnim oblikam aktivnosti.

Osebam z **motnjami v telesnem razvoju** prav tako predstavlja gibanje sredstvo izražanja, sproščanja in ustvarjanja, ne glede na vrsto njihove prizadetosti. Pri teh osebah gradimo na zmanjševanju strahu, izolacije in zaskrbljenosti, pospeševanju lastne samozavesti, dobrega počutja, veselja, samostojnosti, sposobnosti za odnose z drugimi ljudmi ter razumevanju sebe in lastnega izražanja (Kroflič, Gobec, 1995, str. 40).

Telesno gibanje pri osebah, ki imajo **prizadet govor**, pripomore k učenju pojmovanja samega sebe, razvijanju orientacije v prostoru in odpiranju področja izražanja. Gibalne aktivnosti zanje vsebujejo ustvarjalno gibanje in ples, pantomimo, posnemanje, improvizacijo in dramo.

Slepim in slabovidnim posameznikom lahko raznovrstnost ustvarjalnega gibanja pomaga, da se začno gibati z več samozavesti in svobode, v osvajanju prostora, okolice, zvokov in ritma.

Plesne izkušnje pri **gluhih in naglušnih** zmanjšujejo občutke izolacije in motivirajo posameznika za socialne odnose (Levy, 1988, v Caf, 1994, str. 53). Skozi posnemanje in kasnejše samostojno izražanje razvijajo svojo ustvarjalnost v gibu in plesu.

Plesna terapija je tudi eno izmed področij umetnostne terapije v bolnišnici. **Hospitalizirane osebe** se sproščajo s celostno gibalno, domišljjsko in komunikacijsko igro. Tako doživljajo ugodje, kar zmanjšuje stres in preprečuje pojav duševnega stanja - hospitalizma, ki zavira potek zdravljenja.

Nadarjeni otroci, nosilci razvoja in napredka človeštva, bodo svoje naravne danosti lahko razvili le, če jim bodo poleg staršev učitelji in vzgojitelji nudili ustrezne spodbude ter omogočili samoaktivnost. Motorično spretnejšim in razvitejšim otrokom omogočimo, da bodo organizatorji, koreografi, režiserji usmerjenih ali spontanib gibanj-plesnih iger. Marsikateri nadarjen otrok, ki se izraža predvsem besedno, je v gibanju in medsebojnih odnosih zavrt. Z ustvarjalnim gibanjem mu postopoma omogočimo motorično sprostitev. Tako bodo njegove intelektualne in socialne sposobnosti dobile dodatni razvojni zagon (Kroflič, Gobec, 1995, str. 39-40).

Izsledki nekaterih raziskav o učinkih gibno-plesne terapije pri osebah s posebnimi potrebami

Raziskovanja umetnostnih terapij se po eni strani povezujejo s filozofskim pojmovanjem pomena umetnosti v človekovem razvoju in življenju ter v življenju družbe, po drugi strani pa z novejšimi dognanji psihologije in nevrofiziologije o učinkih gibanja, likovnega izražanja, dramskega in glasbenega ustvarjanja, psihofizičnega sproščanja ter strukturiranega domišljjskega izražanja na človekovo dejavnost in počutje. Berrolova (1992) je ugotovila, da je ritem integrativni element za namene zdravljenja in da pomaga stimulirati in organizirati posameznikovo vedenje in ga usklajevati s skupino. Glasba in ritmično gibanje imata zelo pomembno vlogo pri oblikovanju kvalitativnih in kvantitativnih vedenjskih odgovorov (Grubešič, 2003, str. 17-18).

Grubešičeva (2001) je raziskovala učinke metode ustvarjalnega giba in plesa kot oblike pomoči z umetnostjo v vzgoji in izobraževanju oseb z zmerno motnjo v duševnem razvoju. Ugotovila je velik napredek oseb v njihovem ustvarjanju, razvoju njihovih psihofizičnih sposobnosti in socialnih spretnosti. Glede na to, da je dolgo veljalo prepričanje, da so te osebe neustvarjalne in je delo z njimi temeljilo izključno na urjenju njihovih spretnosti in navad, imajo rezultati raziskave še toliko večjo vrednost (Grubešič, 2001, str. 40-41). Ker se je izkazalo, da je metoda ustvarjalnega giba in plesa zelo učinkovita v procesu vzgoje in izobraževanja oseb z zmerno motnjo v duševnem razvoju, jo je Grubešičeva prijavila na Urad Republike Slovenije za invalide kot inovacijo pri delu z osebami z zmerno motnjo v duševnem razvoju, kjer so jo leta 2002 tudi potrdili. Raziskave avtoric: Caf, 1994, 1997, Likovnik, 1996, Žnidarčič, 1996, Turk, 1996, More, 1997, Güntner, 1997, Žvokelj-Kostanjevec, 1998, Guček, 2000, Špes, 2004 prav tako kažejo na pomembnost vključevanja ustvarjalnega giba pri delu z osebami s posebnimi potrebami, ker je viden napredek na psihomotoričnem, socioemocionalnem in intelektualnem področju. Raziskave prav tako potrjujejo, da ustvarjalno-gibalne aktivnosti krepijo vse štiri osnovne psihične potrebe - občutje moči, svobode, ljubezni in zabave (Glasser, 1994).

Praktične izkušnje - Plesna skupina Sonček

Urška Sedevčič, absolventka specialne in rehabilitacijske pedagogike, je z vodenjem plesne skupine Sonček pričela v letu 2003. V Sončkovo plesno-gibalno delavnico je vključenih osem mlajših odraslih oseb s cerebralno paralizo in drugimi invalidnostmi, ostali pa prihajajo le občasno. Srečujejo se enkrat tedensko v prostorih Varstveno delovnega centra Sonček (Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije). Urška se je sama pred tem vključevala v različne plesne delavnice, z vodenjem pa ni imela izkušenj. Tako ji je bilo delo še poseben izziv.

Ko so pričeli z druženjem v Sončkovi plesni delavnici, so bili udeleženci precej zadržani v verbalnem in telesnem izražanju. Po dveh letih skupnega ustvarjanja so plesalci glede na svoje zmožnosti postali bolj izrazni, ustvarjalni, tekom delavnice podajajo več idej, so bolj kritični do sebe in mentorice. Nivo aktivnega vključevanja je odvisen tudi od področja dela ter posameznikovega počutja.

Delavnica temelji na vključevanju več plesno-izraznih elementov. Tako združujejo sprostivne metode (z dihanjem, telesnim stikom, masažo, risanjem, vizualizacijo, meditacijskimi vajami), vaje iz joge, vaje ogrevanja in uglasovanja v skupino (zaupanje, spoznavanje), dihalne ter glasovne vaje, improviziranje, izražanje čustev preko telesa in glasu. Poleg tega spoznavajo različne plesne tehnike ob spoznavanju glasbe raznoterih držav. Ob tem vključujejo tudi najrazličnejše pripomočke. Ideje za gibanje, glasbo vključujejo tudi s strani udeležencev, kar daje vsemu delu še večji pomen.

Vsak teden, ko pričnejo, se naprej pogovorijo o dogodkih iz preteklega tedna, o občutjih, ki jih želijo deliti z drugimi. Nato pričnejo z ogrevanjem posameznih delov telesa, celega telesa. Pri tem si pomagajo med sabo glede na zmožnosti. Sledijo različne vaje in aktivnosti glede na okvirno temo, ki si jo mentorica zamisli za njihovo srečanje. Ob tem se prilagajajo počutju posameznikov ter preko tega tudi spremenijo določene vsebine.

Vsi radi prihajajo na delavnico, kjer spoznavajo svoje telo, izražanje le-tega, izražanje drugih, gradijo na pozitivni samopodobi, sproščanju svojih občutij, samospoštovanju, psihofizični kondiciji. K večji motivaciji ter koncentraciji jih popelje tudi snovanje ter oblikovanje plesne predstave, kjer se razvija še večje sodelovanje. Nastopi jim dajejo še večjo potrditev o sebi v okolju, saj so element njihove socialne integracije.

Letošnja predstava "Soočanja" je njihova že druga večja stvaritev, vmes so oblikovali tudi manjše koreografije. Od lanske jeseni so se bolj aktivno pričeli pogovarjati in ustvarjati na temo odnosov med njimi na delavnici, v ožji, širši okolici, pomenu dobrih odnosov... Preko tega so raziskovali, kako bi nekaj teh elementov integrirali v gibanje. Upoštevali so karakterne lastnosti posameznika in želje s strani plesalcev. Pobude in ideje so dajali vsi plesalci, saj je to področje, ki izhaja iz njihovih izkušenj. Posamezni deli predstave so se spreminjali in dodajali. Na vsaki vaji so ugotavljali, kaj bi še lahko naredili, kako bi lahko posamezni element še bolj poudarili. To jih je krepilo in še dodatno motiviralo. Plesna skupina Sonček nastopa na različnih festivalih v Ljubljani (Festival - organizira ga Sonček, Ana Desetnica, Študentska Arena), sodelujejo na festivalih v Zagrebu, nastopajo pa tudi na Pedagoški fakulteti v Ljubljani in po raznih vrtcih. Iščejo čim bolj različne možnosti, kjer lahko predstavijo svoje ustvarjanje. Zelo pomembno je, da niso omejeni le na invalidne organizacije. Z nastopi se izpostavijo, saj hočejo, da ljudje vidijo, da so osebe s posebnimi potrebami ob spodbudah lahko zelo ustvarjalne, da niso in ne želijo biti le del invalidskih organizacij (slika 1,2).

Slika 1 in 2: Nastop Plesne skupine Sonček na festivalu Ana Desetnica v Ljubljani.

Ob nastopih dobivajo različne odzive. Nekateri ljudje začudeno gledajo, drugi grede samo mimo, tretji se ustavijo in jih spremljajo z veseljem ter navdušenjem. Cela paleta odzivov. Mentorici se zdi pomembno, da vsak od gledalcev dobi dražljaj, pa čeprav za čisto kratek čas. Delo na Sončku jo stalno bogati in polni z novimi idejami. Druženje z Obijem, Natalijo, Urbanom, Uršo, Natalijo, Miho, Katarino in Andrejo ji ogromno pomeni, saj se skupaj z njimi sprosti, nasmeji. Dajejo ji možnost drugačnega pogleda na življenje, za kar jim je hvaležna. Eden drugemu so si v oporo, ko je nekemu hudo, je vesel, jezen ali žalosten. Delo na plesno gibalnem področju je za mentorico posebnega pomena, ker v večji meri govor ni potreben, izrazno sredstvo je telo. Pomembno je tudi iskanje novih možnosti za gibanje glede na posameznikove težave, veselje, ko ti uspe, ko smo zadovoljni. Včasih kar težko izrazi z besedami, kaj vse občuti, kaj ji pomeni gibanje s plesalci. Ve, da je smiselno vztrajati. Še naprej se bo trudila za čim bolj ustvarjalno delo, ki bo vsem v korist, napredek in veselje.

Praktične izkušnje - Poletna plesna delavnica

Katja Erban, absolventka razrednega pouka, je letošnje poletje prvič vodila plesno delavnico, ki je bila namenjena osebam z motnjo v duševnem in motoričnem razvoju ter poteka vsako leto v okviru zveze Sožitja. Na sedemdnevni delavnici so udeleženci aktivno delovali na področju plesa, giba in glasbe, prav tako pa so imeli priložnost spoznati okolico, v kateri so bivali ter sodelovali pri različnih športnih aktivnostih.

Na plesni delavnici je bilo osemnajst udeležencev, od tega deset deklet in osem fantov ter spremljevalci, skupaj 26 oseb. V skupini je bilo pet oseb z Dawnovim sindromom, enajst oseb z zmerno motnjo v duševnem ali motoričnem razvoju, poleg tega pa še ena oseba s težko motnjo in ena slepa oseba, ki je hkrati tudi oseba z avtizmom.

Na delavnici so se preizkusili v različnih zvrsteh plesa (v dvojicah, skupinsko in individualno). Preko plesa so izražali različna razpoloženja. Plesali so na zvoke glasbil, z različnimi pripomočki (baloni, elastike, rute), z zavezanimi očmi, ipd. Z gibom so razvijali motorične in ustvarjalne spretnosti, iskali socialni stik s telesom in neverbalno komunikacijo.

Delavnica se je vsak dan pričela z ogrevanjem telesa in zaključila ob sproščanju, meditaciji ali masaži. Dejavnosti, ki so sledile po ogrevanju, je mentorica delavnice prilagajala zmožnostim udeležencev, trenutnemu vzdušju in počutju udeležencev ter njihovemu zanimanju. Dejavnosti so bile različne, pestre in zanimive: učenje novega plesa ali ponovitev že naučenega, ustvarjanje ob glasbi, uvajanje v izrazni ples, socialne igre, bansi, ipd.

Odzivi udeležencev so bili zelo pozitivni. Večina si je krepila motoriko, izboljševala orientacijo v prostoru in, predvsem, uživala v izražanju svoje plesno-gibalne ustvarjalnosti. Nekateri so prebudili ritmičnost ob izvajanju ritmov na lastne instrumente. Komunikacija, predvsem neverbalna, je velikokrat odpravila zadrego ali strah. Bili so sproščeni in odprti za nove izkušnje.

Mentorica meni, da so udeleženci v času delavnice dobili potrditev, da znajo plesati in se gibalno izražati ob poslušanju glasbe ali ritmičnih zvokov. Mnogi med njimi so začutili, da jim ples omogoča svobodo v osebnem izražanju. Skupaj so prišli do ugotovitev, da se telo ob gibanju sprosti, postali so bolj zadovoljni in pričeli iskati novo, tisto, kar je prijalo njihovemu telesu in takratnemu razpoloženju. Čeprav je plesna delavnica potekala kratek čas, so udeleženci gradili na svoji samozavesti, si izboljšali svojo samopodobo in se naučili, da ples niso le koraki, temveč naš notranji ritem, ki ga izražamo z gibi. Po sedemdnevni delavnici so odšli domov polni novih vtisov in zadovoljni, prepričani vase, nasmejani, z novimi poznanstvi in prijatelji ter naučenimi plesi in prebujeno ustvarjalnostjo v njih.

Zaključek

Ples je gibalna dejavnost, je govorica telesa ob ritmu, gibu, glasbi in tišini, je pot, ki spodbuja telo, da se predaja ustvarjalnemu gibu in notranjemu občutku za ritem.

Gibalno-plesna dejavnost daje nekaj konkretnega, kar omogoča udejanjanje abstraktnih vsebin-doživljanje, komunikacija. Ker je ples nekaj elementarnega, iz čustev izhajajočega, je manj kontrol in manj zavestnih inhibicij. S tem je omogočen boljši stik s sabo, boljše poznavanje samega sebe in tako nastaja manj nesoglasij v stiku z okoljem (Rink, 1992, v Capuder, 1995).

Positivni učinki uporabe ustvarjalnega giba pri osebah s posebnimi potrebami se kažejo na različnih področjih. V skupinskem delu so osebe bolj sproščene, motivirane za delo in ustvarjalne. Z domišljijo, ki jo uporabljajo pri ustvarjalnem gibu, krepijo koncentracijo in vizualizacijo, razvijajo empatijo, ustvarjalno mišljenje in govor. Prav tako se krepi tudi socialna komponenta, zboljša se komunikacija, kar doprinese k pozitivni klimi. Metoda je dobrodošla za različne tipe oseb s posebnimi potrebami. Z raznimi gibalnimi dejavnostmi si sproščajo napetosti, spoznavajo svoje telo, um in notranji jaz, izražajo občutke in si ob tem razvijajo pozitivno samopodobo. Namen gibno-plesne terapije pri osebah s posebnimi potrebami je ustvariti gibalno dejavnost, ki je pomembna za njihov razvoj in zboljšanje fizičnih in umskih kvalitiet. Več kot ga uvajamo, boljši so rezultati, boljše je njihovo počutje. To potrjujejo številne raziskave in bogate izkušnje iz prakse.

Z željo, da bi osebam s posebnimi potrebami omogočili enakovreden odnos v ustvarjalnosti, se trudimo za nadaljnje izkušnje in dejavnosti.

Literatura

1. Caf, B. (1994). Vpliv gibalnega izražanja in ustvarjanja na hipoaktivne otroke v osnovni šoli. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
2. Capuder, K. (1995). Pomoč z gibalno plesnim ustvarjanjem otrokom z motnjami sluha in govora. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
3. Glasser, W. (1994). Dobra šola. Radovljica: Regionalni izobraževalni center.
4. Grubešič, S. (2001) Vzpodbujanje ustvarjalnosti in socialnih spretnosti z metodo ustvarjalnega giba in plesa pri osebah z zmerno motnjo v duševnem razvoju. Specialistična naloga. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
5. Grubešič, S. (2003). Pomoč z umetnostjo – gibno-plesna terapija. Didakta. Letnik XII, št. 68/69.
6. Kroflič, B., Gobec, D. (1995). Igra-gib-ustvarjanje-učenje. Novo mesto: Pedagoška obzorja.
7. Kroflič, B. (1999). Ustvarjalni gib – tretja razsežnost pouka. Ljubljana: Znanstveno publicistično središče.
8. Levy, F.J. (1988). Dance Movement Therapy. Physical Education, Recreation and Dance. Virginia.
9. Payne, H. (2003). Creative movement&dance in groupwork. Oxon: Speechmark Publishing Ltd.
10. Rakušček, J. (2003). Ples kot zdravilno gibanje. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Naslov: Vesna Geršak, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana, telefon: 041292047, vesna.gersak@guest.arnes.si

Prispevek uvrščamo pod temo: **Delo z otroki s posebnimi potrebami**, prispevek želimo predstaviti na plakatu ali ustno.

Avtorice jamčimo za avtorstvo prispevka.

Vesna Geršak